

Yttrande över Ds 2024:30 En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Er beteckning: S2024/02012

Länsstyrelsen i Gävleborgs län avger härmed följande yttrande avseende Ds 2024:30 *En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas*.

Sammanfattning

Länsstyrelsen Gävleborg (hädanefter Länsstyrelsen) har mottagit en begäran om yttrande över Ds 2024:30, En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (hädanefter LIV). Länsstyrelsen yttrar sig över förslagen utifrån sin roll som kunskapsmyndighet med uppdrag inom social hållbarhet såsom gällande barnets rättigheter, mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor, brottsförebyggande arbete och ANDTS. Förslagen i utredningen om den nya lagstiftningen innebär inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter för både vårdnadshavare och barn och unga. Samtidigt bedöms förslagen vara legitima och proportionerliga, eftersom målet är att skydda barn från att fara illa och säkerställa deras rättigheter till hälsa och utveckling. Barn har även rätt att inte skiljas från sina föräldrar om det inte är nödvändigt utifrån barnets bästa.

Länsstyrelsen anser att den nya lagstiftningen kan fylla det glapp som finns mellan frivilliga insatser enligt Socialtjänstlagen (hädanefter SoL) och ett omhändertagande av barnet eller den unge enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (hädanefter LVU). Detta är särskilt viktigt med tanke på att de nuvarande möjligheterna att fatta beslut om öppna insatser till barn och unga enligt LVU-lagstiftningen inte fungerar ändamålsenligt.

Länsstyrelsen tillstyrker stora delar av förslagen i utredningen, såsom de förslag som gäller socialnämndernas möjlighet att fatta beslut om öppna insatser och särskilda föreskrifter för

vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. Att beslut om insatser och särskilda föreskrifter bedöms vara till barnets bästa är en förutsättning, vilket även lyfts fram i utredningen. Vidare är Länsstyrelsen positiv till förslaget om tillfällig föräldrapenning för att underlätta vårdnadshavares deltagande i öppna insatser inom Socialtjänsten.

Länsstyrelsen ser också positivt på utredningens överväganden och förslag rörande handläggningen och förfarandet för beslut som fattas enligt LIV. Förslagen bedöms kunna bidra till en tydlighet och rättssäkerhet i socialnämndernas handläggning enligt den nya lagstiftningen.

När det gäller uppföljning och kontroll av beslutade insatser anser Länsstyrelsen att detta kan ske genom mindre ingripande metoder. Avseende förslaget om elektronisk övervakning som kontrollmetod för särskild föreskrift, där barnet eller den unge ska befinna sig i hemmet under vissa tider, avstyrker Länsstyrelsen förslaget. Även om den elektroniska övervakningen stängs av under dagtid, kan den elektroniska utrustningen vara synlig för andra i vissa sammanhang. Detta riskerar att stigmatisera barn och unga, eftersom användningen av sådan utrustning i dagsläget enbart förekommer inom det straffrättsliga påföljdssystemet. Därmed uppfattas utrustningen som en sanktion. En användning utanför det straffrättsliga systemet kan även riskera att normalisera användandet av denna utrustning bland barn och unga, vilket Länsstyrelsen ser som en olycklig samhällslig utveckling. Därför anses kontrollmetoden inte vara lämplig för användning för kontroll av efterlevnad av den särskilda föreskriften.

Om barnet eller den unge inte följer socialnämndens beslut om insats eller en särskild föreskrift som beslutats enligt LIV tillstyrker Länsstyrelsen förslag att socialnämnden ska få kalla barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att efterleva beslutet.

Länsstyrelsen tillstyrker också förslaget om allvarssamtal vid allvarigare brott där fängelsestraff kan bli aktuellt. Länsstyrelsen stödjer att företrädare för socialtjänsten ska kunna kalla och hålla ett allvarssamtal med barnet och dess vårdnadshavare, eller den unge, för att motverka framtida brottslighet.

De förslag som inte kommenteras i detta remissvar har Länsstyrelsen inga synpunkter på.

Öppna insatser och andra åtgärder till vårdnadshavare (avsnitt 9)

Länsstyrelsen ser positivt på att socialnämnder ska kunna besluta om nödvändiga öppna insatser till vårdnadshavare när de av olika anledningar motsätter sig frivilliga insatser. Detta ska kunna göras innan barnets situation har blivit allvarlig. Förslagen gäller i de fall där det finns risk för att barnet utsätts för fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen, eller där det finns särskilda omständigheter som innebär en risk för att barnet utvecklar missbruk, blir involverat i brottslig verksamhet eller ägnar sig åt annat socialt nedbrytande beteende. Detta ska kunna göras innan situationen blivit så allvarlig att ett omhändertagande enligt 2 och 3 §§ LVU kan bli aktuellt. Länsstyrelsen anser att förslagen stärker och skyddar barnets rättigheter och kan bidra till att förebygga och förhindra att mer långtgående insatser blir nödvändiga.

Länsstyrelsen betonar vikten av att använda motiverande samtal för att få vårdnadshavare att frivilligt ta emot det stöd de behöver. Det är även av vikt att det finns möjlighet att hålla samtal vid tidpunkter som passar vårdnadshavarna, för att öka deras vilja att delta i insatserna. Bemötandefrågor är också en viktig aspekt i detta sammanhang.

Länsstyrelsen ser positivt på att öppna insatser kan kombineras med särskilda föreskrifter för vårdnadshavare rörande den dagliga omsorgen av barnet. Detta kan stärka viktiga skyddsfaktorer för barnet.

Länsstyrelsen anser att förslagen i avsnitt nio kan bidra till att förebygga och förhindra mer långtgående insatser, såsom omhändertagande och placering av barnet. Förslagen bedöms också kunna ha en brottsförebyggande effekt. Vidare bedöms förslagen kunna bidra till att barnets rättigheter enligt barnkonventionen tillgodoses i högre grad än vad som sker idag, särskilt i de fall där vårdnadshavare motsätter sig behövligt stöd, vilket enligt utredningen är vanligt förekommande.

Ur ett barnrättsperspektiv måste varje beslut om öppna insatser eller föreskrifter till vårdnadshavare utan deras samtycke baseras på en bedömning av barnets bästa. Detta understryks även i utredningen. Utredningen betonar att insatser inte ska vidtas om mindre ingripande åtgärder kan räcka. Dessutom är behovs- och

proportionalitetsprinciperna viktiga, och utredningen framhåller att dessa ska regleras i LIV-lagstiftningens inledande bestämmelser. Länsstyrelsen anser att detta är en viktig grund för den nya lagstiftningen.

Länsstyrelsen tillstyrker utifrån ovanstående de förslag som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubriker.

- Socialnämnder ska kunna besluta om insatser i öppna former när samtycke saknas (9.4.5)
- Förutsättningar för att i ett tidigt skede besluta om insatser i öppna former när vårdnadshavare inte samtycker (9.4.7) där tillämpningen huvudsakligen knyts till sådana förhållanden eller beteenden som avses i 2 eller 3§ LVU
- Beslut till vårdnadshavare när barnet utsätts för ett förhållande eller uppvisar ett beteende (9.4.8)
- Beslut till vårdnadshavare när barnet vårdas utanför eller i det egna hemmet (9.4.9)
- Socialnämnder ska kunna besluta om särskilda föreskrifter till vårdnadshavare (9.4.10) i frågor som rör den dagliga omsorgen om barnet och när det samtidigt finns beslut om insats

Länsstyrelsen stöder också bedömningen om viktiga utgångspunkter för regleringen (9.4.2). Det är viktigt att det är tydligt vilka kriterier som måste uppfyllas för att beslut om insatser utan vårdnadshavares samtycke ska kunna fattas. Detta är avgörande för att säkerställa rättssäkerheten i tillämpningen av förslagen i den nya lagstiftningen.

Insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till barn och unga (avsnitt 10)

Länsstyrelsen ser positivt på förslag att socialnämnder ska kunna besluta om nödvändiga öppna insatser för barn och unga som fyllt 15 år, när de av olika anledningar motsätter sig frivilliga insatser. Detta gäller när det finns risk för att barnet eller den unge kommer att utveckla ett missbruk av beroendeframkallande medel, involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet, eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende. Detta ska kunna göras innan situationen blivit så allvarlig att ett omhändertagande enligt 3 § LVU kan bli aktuellt. Ur ett barnrättsperspektiv krävs att en bedömning

av barnets bästa görs i varje enskilt fall inför beslut om öppna insatser utan samtycke. Även en proportionalitetsbedömning ska göras.

Länsstyrelsen vill också lyfta fram vikten av motiverande samtal, för att barnet eller den unge i första hand ska ta emot behövligt stöd på frivillig väg. Detta är centralt för att insatserna ska få avsedd effekt. Bemötandefrågor blir särskilt viktiga i sammanhang där samtycke saknas.

När det gäller de särskilda föreskrifter som lyfts fram i utredningen anser Länsstyrelsen att dessa åtgärder kan stärka viktiga skyddsfaktorer för barnet. Länsstyrelsen ser det som positivt att öppna insatser kan kombineras med särskilda föreskrifter, enligt förslagen i utredningen. Vidare anser Länsstyrelsen att öppna insatser, genomförda i ett tidigare skede när barnet eller den unge befinner sig i riskzonen och i kombination med särskilda föreskrifter, kan förhindra behovet av mer långtgående insatser, såsom ett omhändertagande enligt LVU och placering av barnet. Insatserna kan även ha en brottsförebyggande effekt.

I utredningen framgår att möjligheten enligt 22 § LVU att besluta om öppna insatser för barn och unga sällan används och inte är ändamålsenlig. Förslaget är att bestämmelserna i 22 och 23 §§ LVU ska upphävas, och att LIV-lagstiftningen i stället ska tillämpas vid beslut om öppna insatser utan samtycke. Länsstyrelsens slutsats, baserat på detta, är att stöd för implementeringen av den nya LIV-lagstiftningen blir avgörande för att denna ska fungera mer ändamålsenligt än de nuvarande möjligheterna för öppna insatser för barn och unga utan samtycke enligt LVU.

Länsstyrelsen tillstyrker de förslag som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubriker.

- Den nuvarande regleringen i 22§ LVU är inte ändamålsenlig (10.2.1)
- Socialnämnder ska kunna besluta om insatser i öppna former när samtycke saknas (10.2.2)
- Förutsättningar för socialnämnder att i ett tidigt skede besluta om insatser i öppna former till barn och unga när samtycke saknas (10.2.3) där tillämpningen huvudsakligen knyts till sådana beteenden som avses i 3§ LVU

- Samtycke till insatsen saknas (10.2.4) beslut med stöd av LIV får bara fattas när möjligheterna till frivillig medverkan är uttömda
- Beslut om insatser när ett visst beteende redan föreligger (10.2.5)
- Socialnämnder ska kunna besluta om särskilda föreskrifter till barn och unga (10.2.6)
- En särskild föreskrift om skolgång (10.2.7)
- En särskild föreskrift om fritidsaktiviteter (10.2.8)
- En särskild föreskrift om praktik och annan sysselsättning (10.2.9)
- En särskild föreskrift om att iaktta nykterhet och drogfrihet (10.2.10)
- En särskild föreskrift om att uppehålla sig i bostaden under vissa tider (10.2.11)
- Beslut om insatser och särskilda föreskrifter när en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller HVB avslutas (10.2.14)
- Beslut om särskilda föreskrifter till barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av LVU (10.2.16)
- Särskilt överväganden av behov av insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga (10.2.17) när barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller hvb
- Särskilt övervägande av behov av insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare (10.2.18) vid beslut om insatser och särskilda föreskrifter till barn
- Påföljden ungdomsvård utvidgas (10.2.21) så att den även kan omfatta de barn och unga som har särskilt behov av åtgärder enligt LIV

Tillfällig föräldrapenning och kostnadsersättning (avsnitt 11)

Länsstyrelsen anser att det behövs åtgärder för att underlätta för föräldrar att ta del av öppna insatser. I utredningen om det nya

lagförslaget, LIV, framkommer att brist på ekonomisk ersättning gör det svårare för vissa föräldrar, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden, att delta i dessa insatser.

Länsstyrelsen stödjer förslagen om tillfällig föräldrapenning för deltagande i öppna insatser. Eftersom de flesta öppna insatser ges under kontorstid på vardagar, finns ett behov av rätt till ledighet och ersättning för förlorad arbetsinkomst när föräldrar deltar i nödvändiga insatser som beslutats av socialnämnden. Länsstyrelsen anser att förslagen i avsnitt 11 hjälper till att ge alla bättre möjlighet att ta del av stöd genom att ta bort ekonomiska hinder för deltagande.

Länsstyrelsen ställer sig bakom de förslag som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubriker.

- Rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatser i öppna former beslutade av socialnämnd (11.7.1)
- Tillfällig föräldrapenning ska få lämnas till föräldrar vars barn inte har fyllt 18 år (11.7.2)
- Tillfällig föräldrapenning ska kunna lämnas till flera föräldrar för samma barn (11.7.3)
- Förmånstid (11.7.5)
- Försäkringskassan ska kunna kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningförmån genom intyg från en socialnämnd (11.7.7)

Uppföljning och kontroll av socialnämndernas beslut (avsnitt 12)

För att förslagen i utredningen om LIV-lagstiftningen ska bli effektiva, behöver socialnämnderna följa upp och kontrollera att beslutade insatser och särskilda föreskrifter genomförs.

Länsstyrelsen anser att socialnämnderna bör använda mindre ingripande åtgärder för att följa upp genomförandet. Det kan göras genom regelbundna kontakter med barnet eller den unge, samt med barnets vårdnadshavare, och genom andra nödvändiga kontakter för att få information om barnets eller den unges situation.

När det gäller att kontrollera att beslutade insatser och föreskrifter följs, anser Länsstyrelsen att det i första hand kan göras genom

uppföljningssamtal inom ramen för socialnämndens uppföljning. Länsstyrelsen anser också att skolgång kan följas upp genom närvarorapportering från skolan. Föreskrifter om att delta i praktik, kompetenshöjande aktiviteter eller annan sysselsättning kan följas upp genom kontakt med den aktuella aktören. Länsstyrelsen stödjer också förslaget att kontrollera om särskilda föreskrifter om nykterhet och drogfrihet följs, genom drogtest vid behov.

Länsstyrelsen stödjer förslaget i avsnitt tio om att barnet eller den unge i vissa fall ska vara hemma kvälls- och nattetid för att skyddas från skadliga miljöer och få sina behov av tillsyn, rutiner och sömn tillgodosedda. När det gäller att kontrollera att den särskilda föreskriften följs, anser Länsstyrelsen att mindre ingripande åtgärder bör användas, som att följa upp genom samtal med både vårdnadshavarna och barnet/den unge, i stället för att använda elektronisk övervakning. I de fall barnet eller den unge är placerad i sitt eget hem enligt LVU-lagstiftningen, bör förtroendet för vårdnadshavarna vara tillräckligt stort för att de kan informera om barnet har följt föreskriften eller inte. Utredningen förklarar inte riktigt varför efterlevnaden av den särskilda föreskriften inte kan kontrolleras med socialnämndens vanliga metoder. Åtminstone inte i de fall där det upplevs vara svårt att kontrollera om beslut om särskilda föreskrifter följs. Elektronisk övervakning fyller ingen funktion i sig om barnet eller den unge inte följer den särskilda föreskriften, och andra insatser kan behövas oavsett kontrollmetod. Samtidigt kan vårdnadshavarna behöva stöd i att hjälpa barnet att följa socialnämndens beslut och den unge kan behöva stöd i att stå emot grupstryck. Elektronisk fotboja kan utgöra ett stöd i detta.

Samtidigt som att om elektronisk övervakning i form av elektronisk fotboja används blir den synlig och svår att dölja, till exempel vid fritidsaktiviteter, idrott i skolan eller i omklädningsrum. Vid varmare årstider kan utrustningen också synas när barnet eller den unge bär shorts eller annan lättare klädsel. Detta kan stigmatisera barnet eller den unge och kan påverka viljan att delta i prosociala aktiviteter som idrott och fritidsaktiviteter. Det kan också innebära en normalisering av användandet genom att barn och unga med elektronisk fotboja ses i skolan. Även om fotbojan stängs av under dagtid, är den som nämnts fortfarande synlig i vissa sammanhang. Eftersom elektroniska fotbojor idag används inom straffrättsliga påföljder, förknippas de med brottslighet. Även om syftet inte är att begränsa barnet eller den unges frihet kan användandet uppfattas som en sanktion och bli en psykologisk belastning för barnet eller den unge genom att den är synlig för andra. I stället bör andra metoder som visar mer omsorg om barnet eller den unge användas för att kontrollera och följa upp den särskilda föreskriften. Länsstyrelsen avstyrker därför förslagen om elektronisk övervakning under avsnitt 12.3.

Länsstyrelsen tillstyrker förslagen som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubriker.

- Socialnämnder ska följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda föreskrifter (12.6.1)
- Kontroll av efterlevnaden av beslut om insatser och särskilda föreskrifter (12.6.2)
- Socialnämnder ska få besluta att barn och unga i vissa fall ska lämna drogtest (12.6.3)

Konsekvenser vid bristande efterlevnad av socialnämndernas beslut (avsnitt 13)

Länsstyrelsen delar utredningens bedömning att bristande efterlevnad av ett beslut om insats eller en särskild föreskrift enligt LIV inte ska leda till någon straffrättslig sanktion (13.2.1) då en kriminalisering kan vara kontraproduktiv. Länsstyrelsen står också bakom utredningens bedömning att bristande efterlevnad av ett beslut inte bör leda till indragna eller minskade ekonomiska förmåner (13.2.2) då det varken bedöms vara en lämplig eller ändamålsenlig konsekvens.

Om barnet eller den unge inte följer socialnämndens beslut om insats eller en särskild föreskrift som beslutats enligt LIV står Länsstyrelsen bakom förslag att socialnämnden ska få kalla barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att efterleva beslutet.

Länsstyrelsen tillstyrker förslaget som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubrik;

- Sociala konsekvenser vid bristande efterlevnad av ett beslut om insats eller särskild föreskrift (13.2.4)

Bestämmelser om handläggningen och förfarandet för beslut enligt LIV (avsnitt 14)

Länsstyrelsen ser positivt på utredningens överväganden och förslag rörande handläggningen och förfarandet för beslut som fattas enligt LIV. Detta utifrån att förslagen bedöms bidra till tydlighet och rättssäkerhet i socialnämndernas handläggning utifrån den nya lagstiftningen. Länsstyrelsen ser positivt på att de rättssäkerhetsgarantier som vidtagits i lagen med särskilda

bestämmelser om vård av unga, LVU återfinns som förslag i LIV-lagstiftningen.

Det framgår också tydligt av förslagen att det är barnets eller den unges bästa som ska vara avgörande vid tillämpningen av den nya lagstiftningen, LIV vilket Länsstyrelsen ser som en förutsättning. Liksom att proportionalitets- och behovsprincipen lagfästs.

Utifrån detta tillstyrker Länsstyrelsen de förslag som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubriker;

- Lagens innehåll (14.2.1)
- Definitioner och kapitelförteckning (14.2.2)
- Begränsningar för när lagen ska kunna tillämpas (14.2.3)
- Lagens syfte (14.2.4)
- Barnets eller den unges bästa (14.3.1)
- Barnets rätt att själv föra sin talan (14.3.3)
- Vårdnadshavarens rätt till delaktighet (14.4)
- Proportionalitets- och behovsprincipen (14.5)
- Socialnämnden är beslutande myndighet (14.6)
- Delegationsbegränsning av socialnämndens beslut (14.7)
- Socialnämndernas beslut ska gälla omedelbart (14.8)
- Personakter (14.9)
- Särskild behandlingsplan (14.10)
- Krav på regelbundna överväganden (14.11)
- Upphörande (14.12)
- Läkarundersökning (14.13)
- Handräckning till läkarundersökning (14.14)
- Beslut om insatser och särskilda föreskrifter hindrar inte vissa andra beslut (14.15)
- Bestämmelser om överklagande (14.16)

- Muntlig förhandling (14.17)
- Offentligt biträde (14.18)
- Sekretess till skydd för enskilda (14.19)
- Möjligheten att meddela föreskrifter (14.20)
- Övriga lagförslag (14.20)

Allvarssamtal när barn och unga misstänks för brott (avsnitt 15)

Såsom lyfts i utredningen finns det redan i dagsläget möjligheter för socialtjänster att ha samtal med barn som misstänks för brott och med deras vårdnadshavare. När det gäller mindre allvarliga brott ser Länsstyrelsen därför inget behov av att lagstadga om allvarssamtal där barnet och dess vårdnadshavare kallas till allvarssamtal inom 24 timmar efter det att socialnämnden fått kännedom om händelsen. Utredningens bedömning är att det däremot behövs för unga som fyllt 18 men ännu inte 21 år vilket Länsstyrelsen ser positivt på då även unga personer som misstänks för brott behöver stöd utifrån sin situation och insatser för att motverka framtida brottslighet.

Vid *allvarligare* brott där fängelse kan följa har utredningen lämnat förslag om att företrädare för socialtjänsten ska kalla och hålla ett allvarssamtal med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge för att motverka framtida brottslighet hos barnet eller den unge. Detta är ett förslag som Länsstyrelsen tillstyrker ur såväl ett individ- som ett samhällsperspektiv. Det sänder också en signal om att samhället ser allvarligt på och bryr sig om barnet/den unges situation. Genom att lagstifta om allvarssamtal bidrar det till en ökad likvärdighet i landet.

Länsstyrelsen tillstyrker förslaget som lyfts fram i utredningen under nedanstående rubrik;

- En lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla till allvarssamtal (15.3.2)

Allmänna synpunkter

Ett parallellt arbete med förebyggande insatser enligt nya socialtjänstlagen Prop. 2024/25:89 och lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196) blir viktigt i sammanhanget

utifrån samhällsutvecklingen. I förlängningen kan det också minska behovet av att fatta beslut om öppna insatser och särskilda föreskrifter enligt förslagen i den nya LIV-lagstiftningen. Liksom att dessa parallella spår kan minska behovet av placeringar av barn och unga på sikt. Rekrytering av familjehem är ett annat utvecklingsområde som är viktigt att få förbättrade lösningar kring för att förbättra samhällsvården.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av länsråd Veronica Lauritzsen med samordnare Annika Jonsson som föredragande. I den slutliga handläggningen har också avdelningschef Åsa Broman medverkat.